

особистісне утворення, який включає професійну адаптивність та професійну адаптованість й забезпечує успішність професійної діяльності та упереджує виникнення професійної дезадаптації. Враховуючи теоретичні дослідження проблеми професійної дезадаптації, доцільно в контексті особистісного розвитку у навчально-професійній діяльності визначити професійну адаптивність як особистісну властивість, яка забезпечує розвиток професійної адаптованості як психологічного механізму професійної адаптації. Зокрема, професійна адаптованість визначається нами як такий стан, коли особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою професійну діяльність, задовольняє свої основні рольові та статусні потреби, відкрита рольовим очікуванням, які висуває до неї професійна група й професійна діяльність та переживає стан самоствердження й вільного вираження своїх творчих професійних здібностей [5; 7].

В цілому, можна зробити висновок, що своєчасне впровадження психотехнологій подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів забезпечує розвиток професійної адаптивності, професійної адаптованості та формує професійний адаптивний потенціал, що у подальшому дозволить їм ефективно й успішно виконувати професійну діяльність.

Використана література:

1. Абабков В. А. Адаптация к стрессу / В. А. Абабков, М. Перре. – СПб. : Речь, 2004. – 267 с.
2. Лушин П. В. О психологии человека в переходной период : Как выживать когда все рушится? / П. В. Лушин. – К. : Наук. світ, 2007. – 207 с.
3. Митина М. Психологическое сопровождение выбора профессии / Марина Митина – М. : Изд-во МПСИ., 2003. – 184 с.
4. Пов'якель Н. І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи : [монографія] / Надія Пов'якель – Вид. 2, випр. і доп. – К. : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2008. – 298 с.
5. Пов'якель Н. І., Федоренко А. Ф. Практична психологія професійної адаптації / дезадаптації : навчальний посібник (для студентів психологічних спеціальностей) / Н. І. Пов'якель, А. Ф. Федоренко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 330 с. (з грифом МОН).
6. Реан А. А. Психология адаптации личности : [пособие для учителя] / А. А. Реан, А. Р. Кудашев – СПб. : Медицинская пресса, 2002. – 352 с.
7. Федоренко А. Ф. Психологічні чинники попередження та подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів-практиків : автореф. дис. ... канд. психол. наук. : спец. : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / А. Ф. Федоренко – К., 2008. – 20 с.
8. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції : Активне соціально-психологічне навчання : навч. посібник / Тамара Семенівна Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.

Аннотація

В статті представлена психологічна специфіка подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів в вищій школі, її взаємозв'язок з успішною професійною діяльністю та важливість проведення для формування професійної адаптивності, професійної адаптованості студентів-психологів в процесі професійної підготовки.

Annotation

The paper presents of psychological specific psychoprofilaction professional desadaptation in students-psychologists in high school. In the article the psychological specific of professional adaptation accomodation is presented in future psychologists workers and importance of forming of professional adaptiveness and professional adapted of students-psychologists in the process of professional preparation in VNZ.

УДК 159.9 : 316.454.52 (043)

Ханецька Т. І.

СТРУКТУРА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ ПСИХОЛОГА

Проблема культури мовленнєво-спілкування як психологічного феномена у загальній сукупності явищ індивідуального розвитку особистості є актуальною і своєчасною. Зміна пріоритетів у системі професійної діяльності психологів потребує особливого підходу до розробки і застосування інноваційної психологічної роботи з ними у межах процесу підготовки. Соціальний запит ставить високі вимоги до професійної підготовки психолога та визначає психологічну культуру майбутнього фахівця як одну з актуальних проблем сучасної психологічної освіти. До її складу входить і культура мовленнєвого спілкування як її базовий структурний компонент. Отже, виникає наукова потреба у цілеспрямованому вивченні основних структурних компонентів культури мовленнєвого спілкування психолога у його професійній діяльності.

Мета статті полягає у окресленні теоретичних аспектів проблеми культури мовленнєвого спілкування у професійній діяльності психолога та психологічної специфіки її структури.

Теоретичний аналіз проблеми дослідження. Аналіз наукових першоджерел з проблематики культури мовленнєвого спілкування вказує, що дослідження даного феномена у лінгвістичній, педагогічній та у психологічній науковій літературі відзначається різноманітністю підходів до розгляду даної проблеми [1;

2; 3; 4]. Водночас, у контексті вивчення теоретичних засад проблеми означені дослідження не мають системності та визначеності.

Необхідно зауважити, що на сучасному етапі дослідження існує тенденція до обґрунтування психологічного феномена "культура мовленнєвого спілкування" з основних позицій його визначення. Зокрема, культура мовленнєвого спілкування Н. В. Чепелево розглядається як структурний компонент професійної культури особистості психолога, до якої належать культура мислення, висока емоційна культура та здатність до професійної рефлексії [6].

На думку О. М. Корняки, культура спілкування особистості – це її здатність до забезпечення психологічно комфортного і комунікативно ефективного спілкування. Автор, спираючись на характерний для вітчизняної психології особистісно-діяльнісний підхід тлумачить культуру мовленнєвого спілкування як якісну характеристику здатності людини до здійснення діяльності спілкування, що полягає у реалізації культури спілкування як єдності комунікативних знань, умінь і навичок особистості за допомогою мовленнєвих засобів, адекватних меті спілкування [4].

Специфіка професійного спілкування між психологом і клієнтом підвищує вимоги до його індивідуально-психологічних особливостей та професійних якостей. Водночас, існують суперечності у їх визначенні. Вивченню особливостей підготовки та становлення професіоналізму майбутніх психологів у науковій літературі присвячено велику кількість робіт, у яких аналізується широкий спектр питань: роль теоретичної підготовки професіонала (М. О. Амінов, В. Г. Панок, Н. В. Чепелева та ін.); діалогічно орієнтований підхід до формування творчої особистості професіонала-психолога (О. Ф. Копйов, Н. І. Пов'якель, Н. В. Чепелева та ін.); роль і місце мовленнєвої підготовки психолога, особливості професійних висловлювань фахівця (О. Ф. Бондаренко, В. А. Семиченко, Н. Ф. Шевченко та ін.) тощо. Більшість дослідників, які займалися проблематикою підготовки майбутніх психологів, констатують важливість культури мовленнєвого спілкування у професійній діяльності фахівця. Водночас, вирішення проблеми культури мовленнєвого спілкування психолога перебуває поки що у стадії осмислення [3; 6; 7].

У нашому дослідженні культура мовленнєвого спілкування психолога інтерпретується як комплексне системне утворення особистості фахівця, що виступає складовою поведінкового компонента культури його спілкування і має місце на фазі реалізації ним мовленнєвих дій у зовнішньому плані за допомогою мовленнєвих засобів, адекватних цілям професійного спілкування. У структуру культури мовленнєвого спілкування психолога ми включили такі компоненти: професійні комунікативні знання про засоби мовленнєвого спілкування; вміння формулювати професійні висловлювання за допомогою мовленнєвих засобів, що відповідають цілям професійної діяльності; комунікативно-мовленнєві навички спілкування, володіння якими забезпечує вміння формулювати професійні висловлювання [5].

Кожен з визначених компонентів у структурі культури мовленнєвого спілкування психолога формується і розвивається (комунікативно-мовленнєві навички) у процесі фахової підготовки майбутніх психологів у ВНЗ і у комплексі організують системне утворення на етапах як фахового навчання, так і у безпосередньому професійному спілкуванні практичного психолога. Розглянемо психологічні особливості даних структурних компонентів.

Необхідно зазначити, що культура мовленнєвого спілкування психолога базується на володінні ним професійними комунікативними знаннями щодо мовленнєвих засобів, якими він послуговується у роботі з клієнтом. Він повинен не тільки володіти необхідною системою теоретичних знань та технологією майбутньої практичної діяльності, але й бути готовим до застосування комунікативних знань щодо особливостей безпосереднього мовленнєвого спілкування з клієнтом.

Н. Ф. Шевченко наголошувала на важливості мовленнєвого спілкування психолога, яке розглядала як умову успішного здійснення його професійної діяльності. Основною одиницею мовленнєвого впливу психолога є висловлювання. Відсутність знань про дієвість професійного висловлювання та вміння оптимально формулювати його, на думку дослідниці, помітно впливає на результат професійної діяльності загалом [10].

Нами були визначені основні критерії професійних висловлювань психолога: правильність висловлювання (відповідність літературним нормам, багатий лексичний запас, граматичні вміння); доцільність висловлювання (спрямованість на мету та завдання професійної діяльності); зрозумілість висловлювання (адекватність змісту психологічного повідомлення суб'єктивному сприйманню клієнта). За цими критеріями професійного висловлювання психолога можна диференціювати професійне висловлювання від непрофесійного. Вміння ж формулювати професійні висловлювання, адекватні цілям і завданням професійної діяльності, виступає структурним компонентом культури мовленнєвого спілкування фахівця [5].

Психолог повинен вміти зрозуміти проблему клієнта з його мовленнєвих повідомлень тавідповідним чином при цьому сформулювати свої запитання, переказ, інтерпретації, директиви тощо. Це вимагає володіння наступним структурним компонентом культури мовленнєвого спілкування – комунікативно-мовленнєвими навичками. Володіння цими навичками забезпечує ефективність мовленнєвого спілкування психолога, свідчить про його нормативність та загальну освіченість фахівця. Комунікативно-мовленнєві навички психолога доцільно інтерпретувати як його професійну здатність до продуктивного і змішаного видів мовленнєвої діяльності, яка лежить в операціональній основі вміння формулювати професійні висловлювання і полягає у реалізації мовленнєвих засобів на рівні добре сформованих

мовленнєвих дій, які відбуваються на рівні автоматизму і виконуються точно і вправно, виступають комунікативно-мовленнєвими навичками його мовленнєвою спілкування взагалі. При цьому вміння формулювати професійні висловлювання, як основна ознака володіння психологом мовленнєвими засобами, є тими правильно виконуваними мовленнєвими діями, які регулюються на основі професійних комунікативних знань, а комунікативно-мовленнєві навички - діями, що відбуваються без такої свідомої регуляції і лише зумовлюють загальну особистісну здатність психолога до унормованого мовленнєвого висловлювання [5].

Висновки та перспективи. Таким чином, результати теоретичного аналізу проблеми показують важливість та необхідність формування культури мовленнєвого спілкування і, зокрема, структурних її компонентів у майбутніх психологів, що виступатиме запорукою ефективності їх майбутньої професійної діяльності. Це, відповідно, зумовило необхідність пошуку шляхів та засобів розвитку культури мовленнєвого спілкування психолога у процесі професійної підготовки у ВНЗ за умов особистісної детермінації цього процесу.

Використана література:

1. *Бабич Н. Д.* Основи культури мовлення : навч. посібник для студ. ун-тів. / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 231 с.
2. *Гойхман О. Я.* Основы речевой коммуникации / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М. : Инфра, 1997. – 272 с.
3. *Копьев А. Ф.* Психологическое консультирование: опыт диалогической интерпретации / А. Ф. Копьев // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 17-24.
4. *Корніяка О. М.* Психологія комунікативної культури школяра / О. М. Корніяка. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.
5. *Ханецька Т. І.* Формування культури мовленнєвого спілкування у професійній діяльності майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Т. І. Ханецька. – К., 2008. – 20 с.
6. *Чепелева Н. В.* Формування професійної культури майбутніх практичних психологів / Н. В. Чепелева // Методи підготовки фахівців до професійного спілкування. – Черкаси, 1997. – Кн. 1. – С. 34-42.
7. *Шевченко Н. Ф.* Особливості професійного висловлювання психолога-консультанта / Н. Ф. Шевченко // Проблеми загальної та теоретичної психології: зб. наук. праць [за ред. С. Д. Максименка]. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Т. 5. – Ч. 1. – 2003. – С. 293-299.

Аннотація

В статті представлено теоретичний аналіз проблеми культури речевого об'єднання в професійній діяльності психолога і психологічної специфіки її структури.

Annotation

The paper presents a theoretical analysis of the problems of culture of verbal communication in profession of psychologist and psychological specificities of its structure.

УДК 159.9

Ляшенко О. А.

ЗМІСТОВНА НАПОВНЕНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ ВИКЛАДАЧА

У сучасному глобалізованому світі полягає у недостатньому вивченні психологічних позицій у професійній діяльності викладачів, відсутності чіткого розмежування між визначеннями професійної, педагогічної, психологічної та інших позицій викладача у науковій літературі.

Мета статті проаналізувати поняття "позиція особистості" та основні відмінності у розумінні педагогічної, професійної та психологічної позицій.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття "позиція" визначається як розташування, місце знаходження, а у переносному значенні – кут зору; ставлення, що визначає характер поведінки [1]. У психологічному словнику "позиція" визначається як стійка система ставлень людини до певних сторін дійсності, що проявляється у відповідній поведінці та вчинках [8].

Відомий психолог Б. Д. Паригін визначав поняття "позиція особистості" як ставлення людини до системи норм, правил, шаблонів поведінки, які визначаються оточуючим середовищем та місцем особистості у соціумі. Сукупність цих норм опосередкована тією роллю, яку він має виконувати у відповідності з його соціальним положенням та відповідною ситуацією. Позиція особистості, на думку вченого, обумовлюється цілим рядом факторів – рівнем самосвідомості особистості, думкою оточення, системою ціннісних орієнтацій особистості. Вчений вказував, що саме з цієї "позиції" починається пласт психіки, що характеризує особистість не як об'єкт, а як суб'єкт соціальних взаємовідносин [7].

Розглядаючи позицію викладача (вчителя) у своїй професійній діяльності, дослідники (О. П. Літовка, А. К. Маркова, О. І. Мешко) частіше за все використовують поняття "педагогічна" або "професійно-педагогічна" позиції [3; 4; 5]. В окремих дослідженнях було введено поняття "діалогічної" (М. М. Бахтін), "гуманістичної" (Т. М. Качан), "професійно-суб'єктної" (О. М. Трещев), "партнерської" (А. П. Чернявська) позицій та інших [2; 9].

Основною будь-якої з цих позицій виступають ставлення. М. М. Обозов вказував що, суб'єкт-суб'єктне